

PRÆSTEN GRUNDTVIG I LUNDBYES DAGBOG

AF

Af POVL ELLER

For Grundtvigs ikonografi spiller trekloveret P. C. Skovgaard, Constantin Hansen og J. Th. Lundbye, der alle hører til vore mest betydelige kunstnere, en fremtrædende rolle. De var ivrigt optaget af Grundtvigs virksomhed, og skønt Grundtvig selv i virkeligheden stod den bildende kunst, dens verden og dens miljø, fjernt, blev han af dem sat ind i den billedlige overlevering på en så levende og nær måde, som det ellers i almindelighed kun blev beskåret dem af datidens mennesker, som omgikkes kunstnere til daglig.

Siden der for et par år siden fremkom et forsøg på at samle alle portrætterne af Grundtvig¹⁾, er yderligere nogle billeder blevet offentlig kendt, og de er alle udført af de ovennævnte tre mænd. Kai Flor gjorde i Berlingske Tidende den 11. december 1962 opmærksom på, at der eksisterede et hidtil uomtalt forarbejde af Constantin Hansen til Grundtvigs portræt på maleriet Den grundlovgivende Rigsforsamling²⁾; en indtil da ukendt tegning udført af P. C. Skovgaard blev i 1963 erhvervet til Frederiksborg Museet³⁾, og endelig har førstebibliotekar Kåre Olsen gjort opmærksom på en tegning, der er udført af J. Th. Lundbye.

Denne sidstnævnte tegning findes i Lundbyes første dagbog, der 1960 blev erhvervet til Det kongelige Bibliotek, den, der som titel har: „Et Aar af mit Liv – fra den 24. Marts 1842 til den 3. April 1843“.⁴⁾ Det er lidt overraskende, at tegningen kan findes her uden at være kendt, og da der desuden er en del andet uudnyttet stof i dagbogen, er der grund til at være uenig med Karl Madsen i de ord, han 1895 skrev i indledningen til sin Lundbye-bog: „En mere vidtstrakt Benyttelse af Lundbyes Optegnelser end der her har fundet Sted vilde dog være unødvendig og delvis utilbørlig“.⁵⁾ Det kan være, at et enkelt navn stadigvæk bør forties; men det er hverken utilbørligt eller unødvendigt at gennemlæse dagbogen i sammenhæng. Man behøver slet ikke hævde, at Karl Madsen har givet en skæv fremstilling; men ved at læse dagbogen i sin helhed, så de enkelte dagbogsudtalelser ses ubeskårne, uophuggede

og i sammenhæng med den omgivende tekst, får man et mere bestemt indtryk af, for eksempel, arten og omfanget af Grundtvigs indflydelse på Lundbye.

På tegningen, som er gengivet herved, ser man Grundtvig under en gudstjeneste, knælende foran alteret. At det er i Vartov kirke, er der ingen tvivl om, selv om andre billeder ikke bekræfter, at knæfaldets rækværk skulle have haft de små hjørneornamenter. Draperierne i baggrunden er vistnok på samme måde en videre udarbejdelse af et simpelt forhæng foran rummet under omgangen. Bag forhænget er antydnet tre kvindelige kirkegængere. Grundtvigs skikkelse er hyllet i den vidt udfaldende præstekjole. Hænderne holder han samlede foran brystet, albuerne hviler på alterbordet. Han ses i profil mod venstre, issen er skaldet, fra nakken falder det lange hår ud over præstekraven. Øjet ligger meget dybt og mørkt, i det hele taget er ansigtskonturen trukket temmelig kraftigt op. Der er som venteligt og sagt med Karl Madsens ord ikke noget „hakkende og famlende“, men der er dog ligesom et øjeblikks naturalistiske dvælen ved selve det portrætlige. Tegningen er udført dagen efter gudstjenesten, en mandag, den 20. marts 1843, og er altså et eksempel på Lundbyes visuelle hukommelse.

Anbringelsen af Grundtvig på denne måde i dagbogen vidner højt om den magt, Grundtvig på denne tid udøvede over Lundbye. Portrættet er først og fremmest tegnet her, for at manden kunne stå Lundbye for øje. Der er i dagbogen kun eet portræt til; om det skriver han et sted: „Hvor tit sidder jeg ikke og betragter den daarlige Tegning, hvori jeg dog troer at see nogle af [N.s] Træk“ (side 78). Men samtidig er tegningen et lille monument over præsten Grundtvig; under den står der: „Hvorfor blev jeg ikke Figurmaler, at jeg imellem kunde tegne saadant Noget lidt bedre. Dette saae jeg igaar, og det saae deiligt ud“. Utilstrækkelighedsfølelsen er vel ikke blevet mindre af, at det var Grundtvig, der skulle fremstilles. I en lidt anden sammenhæng hedder det: „Der hører meget til at gjengive de store Karakterer, man maae da selv have Karakter, og min er temmelig farveløs“ (side 65).

Hvornår Lundbye første gang hørte Grundtvig tale eller prædike, ved vi ikke. Det er tvivlsomt, at han skulle have hørt Mands-Minde-forelæserne i 1838. Den dagbogsudtalelse, som anføres til støtte for det: „Mærkelig var den Virkning hans historiske Forelæsninger gjorde paa Studenterne for et Par Aar siden“ (side 27), er rent refererende og synes

På modstående side: N. F. S. Grundtvig. Pennetegning af J. Th. Lundbye 20. marts 1843 i dagbogen 1842/43 side 142. 15 × 11,7 cm (den indrammende linie).

Årsor for blev j: ikke T. journaler, at j
imellem kunde tegne saadant Noget
lidt bedre. Alth saa j: gaar, og det saad'rigt id.

mig snarere at tale imod, at Lundbye selv skulle have været med. Når det i fortsættelsen hedder, at han har hørt, at nogle af dem, der da hyldede Grundtvig, siden har spottet ham, må det sikkert være en hentydning til en affære i studenterverdenen. Omkring årsskiftet 1840-41 vakte en karikatur af Grundtvig stor opstandelse i foreningen Academicum; en af dem, der ivrigst trådte op som forsvarer af Grundtvigs gode omdømme, var en teologisk student, som hørte til Lundbyes nærmeste vennekreds, Julius Hedermann. Den lille skare af venner, som Karl Madsen kalder et selskab, omtaler Lundbye i dagbogens indledning som „det lille Venne-samfund, der har gjort de 3 Aar 1839-40 og 1841 til nogle af de lykkeligste i mit Liv“ (side 5). Ordet vennsamfund er ikke frit for at klinge i retning ad de vakte kredse; vennerne var også knyttet til „Danske Samfund“. ⁶⁾

Selv om der i dagbogen jævnlig er tale om Grundtvigs digte og om hans nordiske tanker, er det dog især som prædikant, han gjorde indtryk på Lundbye. „Naar jeg gaaer i Kirke hører jeg helst Grundtvig . . . det falder mig sjældent ind at høre en Modepræst“, skriver han 21. maj 1842, og pinsedag den 15. maj: „Idag var jeg henne i Vartou Kirke; jeg har længe ikke hørt Grundtvig og var ret stemt dertil idag. Der er dog en Storhed i ham som jeg ikke har truffet hos nogen anden Præst. I begejstrede Øieblikke faaer hans Ord og Udtrykket i hans Ansigt noget profetisk, naar han spaaer om den kommende Tid; men ogsaa den svundne glemmer han ikke, Minde og Haab smelte saa yndigt sammen hos ham“ (side 25 f). Det er ikke langt fra, at man må sige, at Lundbye har lært at tale Kanaans tungemål. Der er små prædikenreferater; den 17. juli 1842: „Idag vare Skovgaard og jeg sammen henne i Vartov Kirke og hørte en vidunderlig deilig Præken af Grundtvig om de falske Profeter; o, hvor er det velsignet at høre en saadan Tale, da dulmer Smerten og Kraften blusser atter op i det forsagte Sind“. Dagen efter fortsætter han: „Grundtvig sagde saa smukt igaar: vel er alt aandeligt her paa Jorden kun dunkelt og gaadefuldt, men i Ligning med den Dunkelhed hvori vi fødes og hvori den Verdenskloge lever, da er der dog et deiligt Lysskjær i Christendommen. – Naar Jordens Kloge vilde være varme og inderlige, da blive de ganske dunkle, og, ville de være klare og lyse, blive de iiskolde – i disse faa Ord forklarede han saa tydeligt baade sig selv og andre“ (side 44). Den 21. november indførte han igen et længere stykke, Karl Madsen har brugt dele deraf: „Igaar Eftermiddags gik Skovgaard og jeg op til Præsten Grundtvig med nogle Tegninger vi havde gjort til hans lille Danmarks Historie for Børn; Det var flygtige Udkast til Træsnit som skulde ledsage andet Oplag af den lille Bog. Vi blev der og

drak Thee, og for første Gang havde jeg Leilighed til at tale med denne udmærkede Mand, som jeg dog maa ansee for den mægtigste Aand i Norden i vor Tid; ja, jeg kender ingen Anden der i den Grad kan begeistre og opflamme det synkende Mod. Er han ikke som en af de gamle Profeter, naar han spaaer om kommende Dages Glands; han seer en lys Fremtid for Danmark og mit forsagte Sind kan ene tro ham. Han er den eneste, der kan trøste for den Modløshed og det Vilderede, hvori vi leve. – Nu talte jeg ogsaa med hans Søn Svenn, hvis prægtige Ansigt altid har nødt mig til at hilse ham, hvor vi mødtes. Det ser ud som Faderen i ham opdrager en dygtig Eftermand . . . Datteren Meta er en yndig Pige og Moderen har ogsaa noget høist Elskværdigt i sit Ydre og Væsen, saa jeg fandt det Sandt, at Grundtvigs huslige liv var lykkeligt og smukt for saa vidt jeg kan dømme af et Ophold af nogle Timer i hans Familie“ (side 92).⁷⁾

Den vældig oplivende virkning af Grundtvigs tale og forkyndelse, som Lundbye bruger så stærke ord om, fik ingen egentlig indflydelse på hans nedtrykthed, der nåede bunden i januar-februar 1843. „Grundtvig! Du bygger sin Spaadom [om en bedre tid med opvækkelse af religion, folkeliv, kunst og poesi] paa en anden Grund end de Liberale, og jeg kan lade mig henrive af Dig til at tro, men Tvivlen kommer atter!“ (side 129, 5. februar 1843).

Forholdet til Grundtvig greb desuden ind i Lundbyes tankeverden på en helt anden måde. Det var ikke blot det, at Grundtvig var så „lidet paaskjønnet“ (side 27); det var vel kun rimeligt, eftersom han i modsætning til „Tidens Helte“, men sammen med Thorvaldsen, Overbeck og Oehlenschläger hørte til de „Slæbesko paa Tidens store Vogn, Hemkjæder, der have deres Berettigelse, fordi de standse Tidens Udvikling, der ellers vilde gaae altfor rask“ (side 144). Sagen var den, at Lundbye i disse måneder gik og kæmpede med tanken om at fri til en pige af de højere samfundslag. Men hvad skulle det kunne nytte, uden levebrød som han var, og så det, at han gik og hørte Grundtvig prædike i Vartov! „Der er en Stemme, jeg ikke kan døve, som siger: hvad vilde hun og hendes Familie sige om mig, dersom de vidste, at jeg havde sluttet mig til Grundtvig, hvis Tilhængere ere saa afskyede kan jeg gerne sige i enkelte Egne? – Jeg er uenig med mig selv om hvilken Vægt jeg tør tillægge dette, dog vilde jeg tabe Agtelse for mig selv om jeg opoffrede mine kjæreste Anskuelse for en Piges Kjærlighed . . . Spot, siger Grundtvig, var den Mistelteen der dræbte Baldur“ (side 101 f, 13. december 1842). Ligesom kunstnerkarrieren, ja måske mere, har Lundbye følt tilslutningen til Grundtvig som noget vi må kalde et socialt brud.

NOTER

¹⁾ Povl Eller: N. F. S. Grundtvig Portrætter. Med en indledning af Steen Johansen, 1962. – ²⁾ Maleriet tilhører seminarirektor Thomas Bredsdorff; malerinden Karen Trier Frederiksen har udført en kopi efter det. – ³⁾ Denne tegning omtales af H. P. Rohde i nærværende bind side 155 f. – ⁴⁾ Ny kgl. Samling 4201, 4°, 1. – ⁵⁾ Karl Madsen: Johan Thomas Lundbye 1818–48, 1895. Ny udgave ved Viggo Madsen og Risse See 1949. Tegningerne i dagbogen er ikke optaget i den ny udgaves „Index III. Lundbyes Tegninger og Vandfarvetegninger“, side 373. – De steder i Karl Madsens bog, som her er hentydet til, findes i 1949-udgaven side 12, 62–64, 103, 145 og 190. – ⁶⁾ Brev fra Diederich Brandis til J. Th. Lundbye 23.5.1839: „Om „det danske Samfund“ har jeg intet ordentlig for i Tirsdags kunnet opspørge. Forrige Tirsdag blev der besluttet adskilligt . . . Grundtvig er valgt til første Repræsentant eller til Selskabets Formand, de øvrige 11 skulle først vælges. Alt tegner til at blive godt. Lehmann lader virkelig til at interessere sig for Selskabet i samme Hensigt, som vi; thi han har ladet Leiligheder gaac forbi til at virke i den Retning, vi frygtede. Jeg haaber ikke, at ogsaa det skulde være skeet i en mindre god Hensigt“. Ny kgl. Samling 3623, 4°, Breve til og fra J. Th. Lundbye, KB. – Om karikaturen af Grundtvig, „Skjalde-Blik paa Danmarks Stjerne“, se den i note 1 nævnte bog side 60 f. – ⁷⁾ Hvilken bog af Grundtvig, der er tale om, skal ikke kunne siges; tegningerne blev imidlertid aldrig benyttet.